

נתן זך

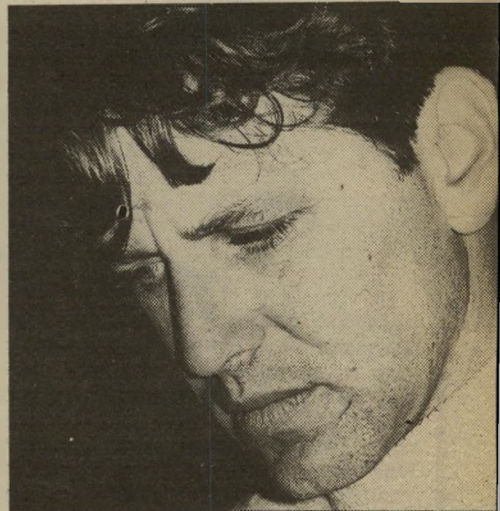
הפיענות, הפיצוח והסוד

בשולי "לדעת אשה" לעמוס עוז

עמוס עוז
לדעת אשה
הוצאת כתר, 200 ע'

במקום פתיח

אחת הבעיות בארץ קטנה כשלנו היא שאחרי שנות היכרות עם סופר / משורר / מבקר כלשהו, שנים שבהן נקבע פחות או יותר היחס גם אל האיש (האשה), גם אל יצירתו (יצירתה), קשה, קשה מאוד לקרוא ספר, שיר, מאמר משלו (משלה) דעות קדומות כריזמות; הכוונה לא רק לכך שכולנו מלאים שבמרוצת השנים גיבשנו לעצמנו יחס ועמדה מסויימים לכל עמיתינו — לחיוב ולשלילה: הכי

עמוס עוז: מצב קיומי

וונה היא, בין השאר, גם לכך, שבמהלך הזמן ועל סמך היצירות שקראנו גיבשנו ואף קיבענו לעצ' מנו את הציפיות שלנו מכל אחד מן היוצרים המוצגים לנו.

וכך אנחנו מרמים לדעת בריוק מה תהיה דמך תה של הצגתו הבאה של חנוך לוין (ולרוב גם איננו טועים), יש לנו מושג כלשהו על השיר הבא שיכתוב יהודה עמיחי ואנחנו מסוגלים לשער מה יאמר רוד אביזן בסוגיה משורר-משוררת או על עמיתיו המפורסמים. כלומר, הרבה מרחב לבלתי צפוי לא הותרנו לעצמנו — בגבולותיו של מה שנראה בעינינו כצפוי. הוסף לכך את היחס, ול' עיתים גם השיפוט, מראש כלפי כל אחד מן היוצרים / היצירות הנזכרים / הנזכרות והרי לך תמונת-מצב בלתי-בריא, אבל כמעט בלתי-נמ' נעת כתנאים שלנו. אותה קריאה תמה שבה אני מסוגל לקרוא, למשל, את ספירה של סביון ל' ברבט שאינה מוכרת לי — בלתי-אפשרית ביחס לסיפור החמישי או העשירי של אהרן אפלפלד, משה שמיר, יצחק בן-נר או יצחק אורפז.

מצער, אבל, מה לעשות, עובדה. עובדה המת' חייבת כמרומה מאופיו של מקום קטן, תרבות מוגדרת ומגוררת, שבה הכל מכירים את הכל, הכל פוגשים את הכל, מתחככים בהם, אוהבים אותם, שונאים אותם, מסכימים עם עמדתם הפר' ליטית, חולקים עליה. כל אלה דברים שאינם רלוואנטיים ביותר להערכתה של יצירת האמנות — אולי חוץ מהנקודה האחרונה. וגם זו: יש וחי' לוקידעות פוליטיים מסתירים דווקא את השב' אות / הקנאות העזות ביותר. כלומר, אינם חילד' קידעות עקרוניים (או פוליטיים) כלל. והי, לעניות דעתי, הסיבה לכך, שלא מעט מטובי המבקרים שלנו, מכל מקום ההגונים אבל גם החששנים שבהם, פרשו ממלאכת הביקורת. זוהי הסיבה שאלה שלא פרשו מעדיפים, לרוב, לכתוב על סופרים שכבר אינם בין החיים, ששם אינם צריכים להתגבר על יצרם, — או על סופ' רבים מקובלים עליהם, שאז אין חשש שיסתבכו בקטטות ובהתכתשויות. אסור גם להתעלם מן

לדעת אשה הוא ספר לא טוב של סופר עתיר כישרון. אפשר אפילו לומר שהוא ספר רע — אבל לא מן הסיבות שמנו בו כמה ממבקרינו. סמליות שחוקה, דמויות לא אמינות, חזרות מייגעות של "מוטיבים" וימרה שאין לה כיווי מסלפים, מגחיכים את מה שעשויה היתה להיות, "מנגינת לילה זעירה" של צער החסך וההעדר.

מקור השראה, שארררו ובשר לסיפרו של עוז — מוטב לכתב לבתו זה של קניוק, ספר שממנו הוש' פע ללא ספק, מאשר לגז'ן לה קארא.

אבל השתיקה היא כמובן רק מאפיין אחד, ולאן רווקא המרכזי, כמפת הנפש ובמפה הנפש של גיבור סיפורנו. מעניין, גם המאפיין השני, הפי' ענוה, קשור במיקצועו של ה"בדימוס" שלנו כאן. והרי, שתיקה' ופינוח', — כל מורה משכיל לספרות יאמר לכם זאת — הם מושיגים-מפתח ככל פואטיקה סימבוליסטית, וגם בזו הרומנטית שקר' מה לה. החידוש הוא רק בזה, שמה שיוחס בעבר לרוב לדמות המשורר או הסופר ביצירה, עבר עתה תהליך עידכון והרחקה והוא "נש' תל" — גם כאן כפול-משמעות חקלאי-שב' כי — בקרקע נפש של סוכן חשאי. שניהם, רי' משורר והסוכן, שותקים ומפענחים, מפענחים ושותקים. והכל פנימה — כמובן. מה פלא שה' סוכן שלנו מהרהר באפשרות של כתיבת "סיפור' מרגלים קטן כאשר ייצא לפנסיה" (30).

אשר לפיענוח, נדמה לי שהיא ונדרפיה ונגי' וזותיה הן המילים הנפוצות ביותר בספר. אל נש' כה, פיענוח מניח את קיומו של צופן, קיומה של חידה, של מיסתורין שאותו צריך — ולפעמים לא ניתן — לפצח. אמרנו נדרפיה ונגזרותיה, כי אנו משייכים לכה גם את התהייה והניסיון להבנה ולהגדרה ולאיתון ולתפיסה ולידיעה ולהשגה ולגי' הוי. הכל שייך לשרה הסמאנטי-סימלי הזה של הפיענוח. וכך "מתעמק" יואל — הוא גיבור סי' פורנו — ב"תבנית" כלשהי (אור מוטל בעד חלון אל חצר ונופל על הרשא) אבל לא מצליח "להג' דירה" (26), והוא מגלה "תעלומות" ביצירות צ' כוב ובאלואק (30), והוא מזהה בכל מקום. סימנים של סדר". שאני (הוא) לא מצליח לתפוס" (32) ומזהה (על גבי הטאפט — עוז קרא את הנרי גיימס) "מין איים של תבנית סדינה" וחושד לעצמו ש"אולי יש איהו דבר אבל לא נועדת

מאחור: שתי נשים מתחבקות ומרגיעות זו את זו. לסיביות?

הכל צועק: מצב קיומי, מצב קיומי! מצב קיומי בנוף ישראלי מאוד. היותו של גי' בור הספר איש מוסד' לשעבר שרירותית אבל גם סימלית ורלבאנטית. המוסד, השב"כ הם סחורות יצוא מבוקשות זה שנים בעיני סוכני הרכש של הוצאות ספרים זרות בירידים בינלאומיים. אבל סוכני שב"כ, מוסד מדוברים גם אצלנו, אין שבוע שאינם בחרשות. הם the out in לסירוגין. אבל הם גם המשך "טיבעי" כביכול לאותם אלופים ומ' פקדי צה"ל הבכירים שהקימו אותם בספרות, לאחר שנסתלקו ממנה מרבית ה"אליקים", ה"אר' רים" וה"אפרימים" שסתם הלכו בשדות לתומם. איש מוסד הוא כמובן בראש וראשונה איש שותק, איש מחריש, איש הנושא את בשרו בשיניו. בהיבט זה, הוא ממשיך טיבעי למיתוס המוצר לכולנו: "בני גדול ושתק... הוא נושא בליבו כדור עופרת". שתיקתו של אלתרמן הפכה ל"שתיקתם" של חיים גורי ושל ס. יזהר. מורים לספרות ידעו להצביע לאחור אל מגילת היוחסין שלה: השתיקה והגימגום אצל גיבוריו של ברנר, "שתיקת הים" של ורקור הצרפתי האנטי-נאצי הנשכה. מרחיקי-ראות שביניהם אף יזכירו את הרומנטיקה — מנובאלים הגרמני ועד מטתו של מטרילינק על דבר יתרון השתיקה על פני הדיבור.

אוגיסט רודין: לדעת אשה (המטמורפוזה של אובידיוס)

כולם שתקו, שתיקה קשה, עיקשת, אחראית, ממלכתית, לירית, חסרת-שחר. כולם עלו לרגל אל "הר הדומיות" האלתרמני, כשהם שומעים "מסביב רומייה של הרבה אגמים / והרבה ארצות בהירות". והיה גם שייקספיר. תמיד יש שייקספיר: The Rest is Silence.

וכך שתקו כולם — ופיטפטו... פיטפטו בלי קץ, בלי גבול, בלי תיכלת ותכלית. והצירוף של השתיקה והפיטפטו הוליד את הגיבור המפוטט פנימה. שתיקה מבחוח ובפנים — מנוולוג שאין לו התחלה ואין לו סוף. ומי יטיב לייצג שתיקה מפוטטת כזאת כאיש מוסד' לשעבר. הרי שתיקה כפולת פנים: גם משום שתפקידו מחייב אותו לש' תוק וגם מפני שכבר יצא בדימוס ולכן אין לו עם מי לרבר. ובתו, חולת-גופלים לעת מצוא (סמל, סמל), אף היא שתקנית שבשתיקתה. אבל כשהיא כבר פותחת את פיה — שום יאכנע מהשוק לא תשוב לה.

הקשר הישראלי

ובכן, בראשית היתה השתיקה. מבחינה זו עדיך, כמדומה, איש המוסד אפילו על הקצין הב' כיר מיל' (כלומר, בדימוס אף הוא) של יורם קניוק ברומאן שלו, בחו. ואגב, אם כבר מחפשים הקשר,

עמוס עוז
לדעת אשה
יצד התפר
ספר 13: סימן למזל

לפענח (אותו), ואולי יש רק תענוע". אפשר לכל היותר לנחש. והסוכן-בדימוס שלנו מסכם את ניסיון חייו במסקנה האופיינית, בכל זאת, יותר למשורר מבלבל מעט מאשר לסוכן חרש ממולה ומפוכה: "יוצא שהייתי כאן ארבעים וכמה שנים ועדיין לא התחלתי אפילו לתפוס מה הולך כאן." כמה פילוסופי — וכמה ישראלי ("מה הולך כאן"). אולי בכל זאת לא. מצב קיומי" במידה כזאת — ואולי אפילו חומר למחשבה לוועדת חקירה על כישלונותיהם האחרונים של המוסד והשב"כ שלנו.